

3. lecke

A gazdaságpolitika gyakorlata történelmi perspektívában; klasszikus liberalizmus, hadikommunizmus, tervgazdaság, korporatív rendszer, jóléti gazdaság, szociális piacgazdaság, globalokrata libertinus vegyesgazdaság

A leckéhez felhasználható kötelező irodalom: jelen tananyag. Ajánlott irodalom: Somogyi Ferenc (1995): A vegyesgazdaság makroökonómiája és társadalmi következményei. II. kötet, Veszprémi egyetemi Kiadó, Veszprém, 1998. 5.7. fejezet.

A 3. leckében az alábbi kérdésekre kap választ:

- Melyek voltak az elmúlt kétszáz év gyakorlati gazdaságpolitikai irányzatai az európai kultúrkörben?
- Melyek a klasszikus liberalizmus alapelvei, milyen történelmi események juttatták uralmi pozícióba, melyek a legfontosabb jellemzői?
- Melyek a hadikommunizmus gazdaságpolitikájának a legfontosabb jellemzői?
- Melyek az új gazdasági politikának (NEP) jellemzői?
- Melyek a szocialista tervgazdaság legfontosabb jellemzői?
- Melyek a fasiszta gazdaságpolitika jellemzői?
- Milyen gazdaságpolitikai intézkedései voltak a New Deal-nak?
- Melyek a jóléti gazdaság jellemzői?
- Melyek az ordoliberalis gazdaságpolitika jellemzői?
- Milyen újdonságai voltak a neoliberalis gazdaságpolitikának?
- Melyek a globalokrata libertinus vegyesgazdaság gazdaságpolitikai sajátosságai?

Követelmények

Ön akkor sajátította el sikeresen a tananyagot, ha:

- megtanulja az elmúlt kétszáz év gazdaságpolitikai irányzatainak nevét,
- ismeri a klasszikus liberalizmus alapelveit, gazdaságtörténeti születésének eseményeit, legfontosabb jellemzőit,
- jellemezni tudja a totalitárius rendszerek (hadikommunizmus, NEP, fasizmus, szocialista tervgazdaság) gazdaságpolitikáját,
- a New Deal legfontosabb intézkedéseit ismeri,
- értékelni tudja a jóléti állam fajtáit és eredményeit,
- ismeri az ordo- és neoliberalizmust,
- jellemezni tudja a globalokrata libertinus vegyesgazdaságot,

A fenti kérdésekre adott válaszok fényében a tesztfeladatok csak ismétlésnek minősülnek, a fontosabb fogalmak, összefüggések készség szintű elsajátítását segítik, a vizsgán, a kifejtős kérdések mellett a leckék végén található tesztkérdések is szerepelhetnek).

A 1. lecke alapfogalmai:

- klasszikus liberalizmus
- protestáns ethosz
- akkumulációs lavina
- hadikommunizmus
- új gazdasági politika (NEP)
- szocialista tervgazdaság
- korporatív rendszer
- New Deal
- jóléti állam
- szociális piacgazdaság
- ordoliberalizmus
- neoliberalizmus
- globalokrat libertinus vegyesgazdaság

1. A klasszikus liberalizmus

Tevékenység:

Tanulja meg a 3. lecke gazdaságpolitikai rendszereinek nevét! A 3. lecke fő és alfejezeteinek címét kell megkeresnie – első lépésben. Az egyes gyakorlati gazdaságpolitikai rendszereket a szokásos módon tanulja meg, minden esetben a lényeg megragadására törekedjen; a felsorolások esetén gondolkodjon el azon, hogy mely felsorolások reprezentatívak, s mely felsorolások egzaktak, az utóbbit – ilyen nagyon kevés van – az egész tananyagban alaposan sajátítsa el.

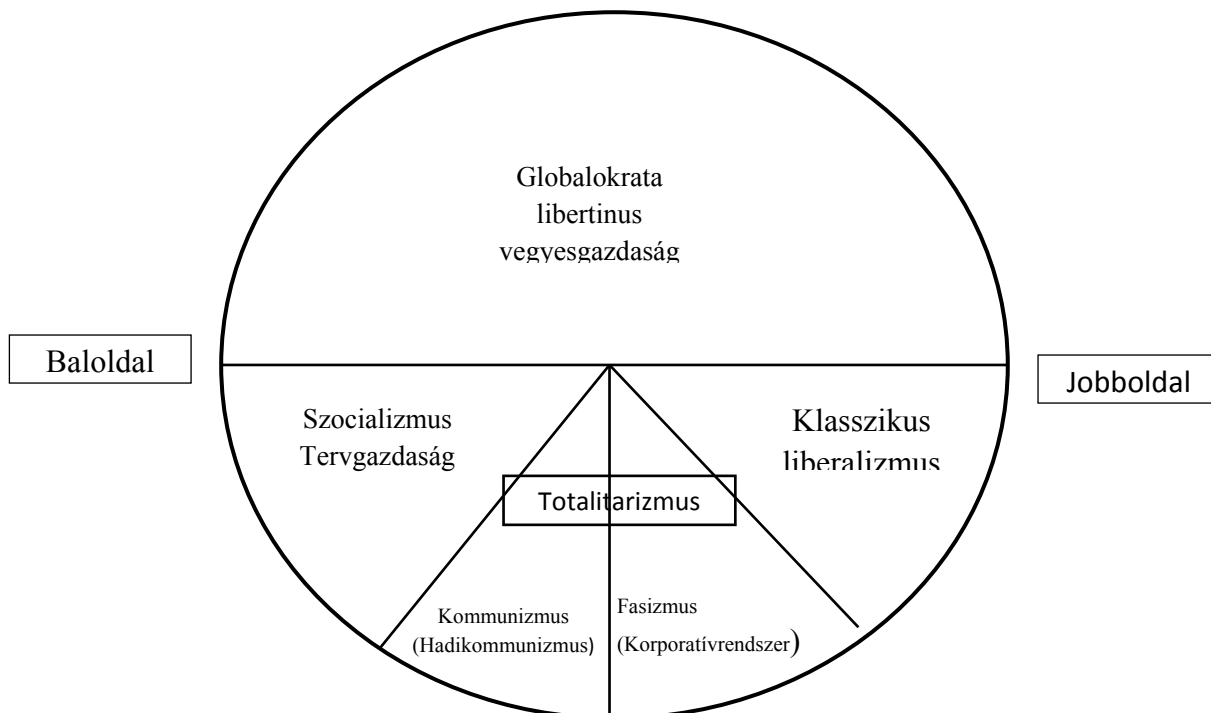
„Egyetlen dolog kell még, polgártársaim - egy bölcs és takarékos kormányzat, amely megakadályozza, hogy egyik ember kárt tegyen a másikban, de máskülönben szabadon hagy mindenkit saját belátása és szorgalma szerint saját boldogulására tevékenykedni, és nem veszi ki a munkás szájából a kenyeret, amit megkeresett. Ez a lényege a jó államnak...”

T. Jefferson

A 17. és a 18. század lángelméi rakták le a klasszikus liberalizmus alapelveit.

1. Népfelség elve (Hugo Grotius); a hatalom nem Istentől van, hanem a néptől.
2. Szabadság elve (Baruch Spinoza); szabad, aki természeténél fogva, önmaga által determinált cselekvésre.
3. Egyenlőség elve (John Locke); ember és ember között.
4. Természetes jog (Thomas Hobbes); az ész, az isteni törvények, a természet szerint mindenki önön erejét saját oltalmazására használhatja fel.
5. Erkölcsbe ágyazott önzés (Adam Smith); örök emberi természet része.
6. Laissez faire, laissez passer elve (David Hume); minden menjen a maga útján.
7. Abszolút erkölcsösség elve (Johann Henrich Pestalozzi); az ember feladata a természeti ösztönállapotból, a relatív társadalmi erkölcsiségen át az abszolút erkölcsiségbe jutni. (Jean-Jacques Rousseau: vissza az emberléptékű természetességhez.)
8. Sapere aude! (Merj tudni!) (Immanuel Kant) a transzcendenciába ágyazott ész érvényesülése.

A klasszikus liberalizmus alapelvei termékenyítették meg az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát, a Függetlenségi Nyilatkozatot (1776), az európai kontinensen pedig a Nagy Francia Forradalmat (1789) követő Nemzetgyűlési Határozatokat. S ezzel tér nyílt – nem előzmények nélkül, gondoljunk az 1640-es angol polgári forradalomra – a klasszikus liberális társadalomszerveződés térnyerésének.

Gazdaságpolitikai és -ideológiai rendszerek térképe

3-1. ábra

A klasszikus liberalizmus alapelveinek kiforrásával egy időben született meg a kapitalista gazdasági rend. Szellemi oldalról a **protestáns ethosz** gyakorlata, materiális oldalról az **akkumulációs lavina** vezetett a kapitalizmus győzelméhez. A protestáns ethosz gyakorlata a takarékos, szorgalmas, munkáját hivatásszerűen művelő polgár erényét teremtette meg. Az akkumulációs lavina a tőkefelhalmozásnak azon ősi formája, ahol nem a pénz szült pénzt, hanem az új szervezeti rendszer (verleger – munkakiadó), az új technika (manufaktúra és a gépi nagyipar őse) és a vállalkozói mentalitás (protestáns ethosz gyakorlata).

A klasszikus gazdasági liberalizmus sajátosságai közül kiemeljük

1. az egyénre,
2. az államra,
3. a gazdaság működési mechanizmusára vonatkozó sajátosságokat.

Egyén

A népfelség (demokrácia), a szabadság, a törvény előtti egyenlőség eszméi teremtik meg az autonóm egyént, az individuumot. A nyugati civilizáció több mint 2000 éves küzdelmének az eredménye, hogy legalább formálisan kimondódik és intézményesül, hogy: „minden ember szabad és jogilag egyenlőnek született, és mindig az marad”. Ezen a talajon bontakozott ki a kapitalizmus főszereplője: a vállalkozó – őstípusa a verleger (a munkakiadó).

Állam

A felvilágosodás, illetve a klasszikus liberalizmus felfogása szerint az individuumok (a polgárok) közmegegyezésén alapul az állam. E felfogás szerint az előljárók már nem független, a polgárok érdekétől eltérő hatalmat képviselnek. A „társadalmi szerződés” (J-J. Rousseau) szerint a nép illetékes közvetlenül vagy/és delegáltjain keresztül a társadalom együttélési szabályainak megalkotására, végrehajtására, ellenőrzésére.

Mivel a korszellem a társadalmi folyamatokat a természeti folyamatokkal (természetjog) párhuzamot vonva értelmezte, az államnak – a törvényalkotás után – csak „éjjeliőr” szerepet szánt (F. List): az a kormány kormányoz jól, amelyik sehogyan sem kormányoz. (Figyelem, ezt a gondolatot ugyan Listnek tudja be a szakirodalom, de a német történelmi iskola jeles képviselőjének nézeteiből nem ez következik.)

A gazdálkodásban csak ott volt helye az államnak, ahol az egyes vállalkozók tőkeszegénynek bizonyultak (vasút-, csatorna-, kikötőépítés), vagy politikai megfontolás indokolta (honvédelem, igazságszolgáltatás, közmunkák, pénzrendszer költségei, oktatás, egészségügy stb.).

A gazdaság működési mechanizmusa

A kapitalizmus magántulajdonon és a szabad versenyen alapul. Az emberi természet sajátossága a cserére való hajlam (A. Smith). A csere mozgatórugója pedig az erkölcsbe ágyazott önzés. (A. Smith), s a transzcendenciától el nem választható racionalitás. (I. Kant). A szabad polgárok a cserekapcsolatok révén olyan egymásnak feszülő és egymást támogató

viszonyrendszert hoznak létre, amely a szereplők „feje felett” harmonizálódik. Ezt az önszabályozó mechanizmust nevezi A. Smith „Láthatatlan Kéz”-nek. A laissez faire, laissez passer szabadpiaci mechanizmus a 19. század első két harmadában, Angliában érvényesült a legtisztábban, de itt is korlátozottan. A piac önszabályozó, hatékonyságra ösztönző és szelektáló funkciója felbontotta önön kereteit, létrehozva a monopolkapitalizmust.

2. Totalitárius rendszerek

A liberális eszme a tradicionális (arisztokratikus) államszerveződés tagadásaként jött létre, a származásból, vagyonból, műveltségből, egyszóval a tekintélyből eredő privilégiumokat kérdőjelezte meg a politikai demokrácia. Ebben a küzdelemben – paradox módon – minden az ellenkezőjébe fordult. Minél harsogóbban tagadja a liberalizmus az állami beavatkozást, a monopolisztikus kötődéseket (első időszakban az arisztokratikus államszerveződésre irányult a kritika), s minél jelentősebb sikereket ér el a demokrácia, a szabadság, az egyenlőség terén, annál több funkcióval ruházza fel az „éjjeliőr”, az államot, s ad teret a gazdasági monopóliumoknak. Az egyes emberek, a közösségek (fálok, városok, régiók), nemzetek egyedi minőségének felszámolása – az egyenlőség nevében – az uniformizálódásnak, az eltömegesedésnek rakta le az alapjait. A 20. század első harmadának „demokráciái” szülték a bolsevizmust, a fasizmust, az áttételesebb eszközökkel élő-, de totalitárius jegyeket mutató new deali rendszert.

2.1. Kommunizmus – hadikommunizmus

A kommunizmus első megjelenése Oroszországban, illetve Szovjet-országonban mint hadikommunizmus tűnt fel. (Védelmesítői utólag arra törekedtek – látva borzalmait –, hogy kényszerintézkedésként magyarázzák, valójában minden elemében kielégíti az elméleti kommunizmus feltételeit.)

A hadikommunizmus (1918-1921) gazdaságpolitikai intézkedései:

1. az állami tulajdont és az állami rendelkezési jogkört maximálisan kiterjesztette,
2. bevezette a munkaerővel való kényszerszolgálatot,
3. a gazdaság szabályozói szférája a monolit, hierarchikus központi kormányzás révén a legkisebb részegységekig kiépült,
4. a termelést (amelyet a hatalom a kezdeti időkben képtelen volt uralni) az elosztás szigorú osztály és szociális elveken alapuló rendszere egészítette ki,
5. a gazdasági élet naturalizálódott, a pénzrendszer felszámolódott.

2.2. Új gazdasági politika (NEP)

A hadikommunizmus káosza, eredménytelensége engedményre kényszerítette a gazdaságpolitikát. Az ún. új gazdasági politika állami tulajdonon alapuló, kvázi piacgazdaság, amelynek szabályozása a tervbürokrácia kezébe került.

A NEP gazdaságpolitikai intézkedései:

- bevezette a személyes érdekeltséget,
- a gazdálkodó egységek önálló elszámolását,
- a terményadó-rendszert,
- engedélyezte a pénznélküli árukereskedelmet,
- felhasználta a pénz- és hitelforgalmat.

A Szovjetunióban, s a II. világháború által a szovjet befolyásolási övezetbe került kelet-európai országokban az ún. sztálini **direkt irányítási rendszert** vezettek be, amely lépcsről-lépcsre engedményeket tett a „kvázi” piacgazdasági szabályozásnak. Magyarországon 1968-ban a direkt tervutasításos gazdasági rendszert felváltotta az ún. **indirekt tervgazdasági irányítás**. A „kvázi” piacgazdaságban való visszatérést Kormai János a paternalizmus (atyáskodás) fokozataiként mutatta be.

A paternalizmus fokozatai az állam és a vállalatok kapcsolatát a szülő és gyermek anyagi kapcsolataként írja le.

3-1. táblázat
A paternalizmus fokozatai

Szülő – gyermek viszony	Állam- vállalat kapcsolat
1. A gyermek 0-3 éves. A gyermek a szülőtől kapja az élelmet, ruhát, az összes anyagi szükségletét. Természetbeni juttatásról és passzív elfogadásról van szó.	1. A magyar szocialista vállalatok megalakulnak: 1947-56. A II világháború után a vállalatokat államosították, a szocialista vállalat erőforrásait bürokratikusan utalták ki.
2. A gyermek 3 éves; a természetbeni juttatásra aktívan reagál.	2. 1956. a magyar társadalom, akár a 3 éves gyermek a világ egyik legnemesebb forradalmában és szabadságharcában „bejelenti”: no spenót.
3. A gyermek 3-18 éves. A természetbeni juttatás igénye egyre intenzívebb.	3. 1956-68. A vállalatok a „tervalkuban” egyre határozottabban képviselik érdekeiket.
4. A gyermek felnőtté válik, 19-24 éves, főiskolás, egyetemista. Természetbeni, pénzbeli juttatás kap, esetleg munkavállalás révén szerény jövedelemhez jut. Aktív kívánság, némi önállóság jellemzi.	4. 1968-89. Az indirekt irányítás korszaka. A vállalat részben saját pénzbevételeire támaszkodhat, de „beruházási éhsége” követeli az állami forrásokat.
5. A „gyermek” diplomát szerez, 24 éves elmúlt. A felnőtt saját háztartást alapít, a szülők esetleg segítenek a lakásvásárlásban, gépkocsi vásárlásban.	5. 1989 után, a vállalatokat privatizálják, költségvetési korlátjuk keményé-kökeménnyé válik. Az állam szabályozás révén, ritkán szubvencióval segít.

2.3. A szocialista tervgazdaság

Magyarországon a sztálinista direkt tervutasításos gazdasági rendszer és politika 1949-től 1968-ig állt fenn, az 1956-os forradalom és szabadságharc jelentős engedményekre kényszerítette a diktatúrát. 1968-ban az ún. indirekt irányítási rendszerben tovább erősödik a pénz piaci szerepe a gazdaságban, s a tervelőírások természetes mutatói felváltják a pénzületi mutatókat.

Az 1949-1989 közötti gazdaságot szokás szocialista tervgazdaságnak nevezni, amely állami tulajdonon alapult, s az ún. proletárdiktatúra parancsnoklása mellett működött. A szocialista tervgazdaság jellemzői:

- redisztribúció, a jövedelmek központi elvonása majd pártállam/állampárt általi újraelosztása,
- a vállalatok költségvetési korlátja puha, újratermelődik az ún. beruházási éhség,
- a vállalatok aspirációi, a háztartások megalapozatlan politikailag támogatott igényei és a reális lehetőségek közötti szakadék, továbbá a piacgazdaság kontrolljának erőtlensége szülte a szocialista tervgazdaság betegségeit:
 - a. a hiányt,
 - b. az alacsony hatékonysági szintet,
 - c. az inflációt,
 - d. az eladósodást.

(A szocialista tervgazdaság leírásakor megkülönböztetetten a magyar viszonyokra összpontosítottunk, noha számos kelet-európai ország hasonló sajátosságokkal bírt.)

2.4. A fasiszta korporatív rendszer

A klasszikus liberalizmus a 19. század utolsó harmadában egyre távolabb került alapelveitől, a szabadversenyes kapitalizmus monopolkapitalizmussá vált. A világ gazdaságban felhalmozódott feszültségek jelentősen hozzájárultak az I. világháborúhoz, az irracionális verseillei békediktátum pedig megalapozta a nemzetek közötti gyűlölködést. Ezen a bázison indult útjára Európában a fasizmus. Hevenyészett ideológiája arra épült, hogy a tudat vitális és totalitárius régiói vívják harcukat, és együttesen reflektálnak az ember és ember közötti jelenségekre, eredjenek azok bármilyen integráló ellenszférából (pl. gazdaság, politika, művészet stb.). A vitalizmus az ösztönrégiót, a totalitarizmus a szellemi régiót mozgatja. Szintézisük szülte az egyénen túlmutató integratív erőket, intézményeket. A német fasizmusban megjelenő tipikus formák: rasszizmus, miszticizmus, technikai racionalizmus, a szervezethez és rend imádat. A szellemi politikai szférában a liberalizmus az egyenlőség, a szabadság, a demokrácia túlhangsúlyozása révén egyre nagyobb hatalmat adott a letéteményesnek, az államnak. A fasizmusnak mint érett gyümölcs hullott a karmaiba az a lehetőség (úgy is fogalmazhatunk, ez a tény szülte a náciizmus lehetőségét!), hogy megteremtse a totalitárius társadalomrendezkedését, a korporatív államot.

A fasizmus megtartotta a kapitalizmust, a magántulajdont, megkapta a monopóliumok és a pénzültőke támogatását, ugyanakkor a társadalmi problémákat (egyenlőtlenség, válság, munkanélküliség stb.) **hivatásrendi szervezetekben (korporációkban)** orvosolta. A

gazdaság főszereplői (munkavállalók, munkaadók, az állam megbízottjai) alkalmi érdekcsoportba tömörültek, ahol a politikai, gazdasági érdekeiket előzetesen egyeztetették. Az intézményi forma a munkaadók és a munkavállalók szakmai kategóriáinként és közigazgatási egységként alakuló **szindikátusai**. Fő céljuk a kollektív szerződés meghozatala. A szindikátusokat a **korporációs főhatóságok** (minisztériumok, tanácsok) irányították. A formálódó fasiszta gazdasági intézményi rendszert (korporációk, szindikátusok) számos direkt állami beavatkozás (gazdaságpolitikai döntés) kísérte:

- ármaximalizálás,
- jegyrendszer,
- a munkakényszer,
- védővámok bevezetése,
- kényszerkartellesítés,
- Bedaux-rendszer bevezetése (a munkafolyamat elemeire bontása révén igyekszik a felesleges mozzanatokat megszüntetni),
- kampányok stb.

3. A globalokrata libertinus vegyesgazdasághoz vezető út

A fasiszmus (1945), a bolsevizmus (1989) bukása után a globalokrata libertinus vegyesgazdaság vált uralkodóvá. Mik voltak a gyökerek? Az 1929/1933-as világválságra adott választ az Egyesült Államokban a New Deal (új irányvonal), F. D. Rooseveltnél elnöksége idején indult útjára 1932-től.

3.1. New Deal

1. Megtiltották az aranykivitelt.
2. Megszüntették a dollár aranyra való átváltását. (Később a Bretton Woods-i rendszerben a külföldi kormányok dollár-szufficitjét aranyra válthatták az amerikai bankok (1944 – 1971)).
3. A banki és kereskedelmi hálózatokat reformálják; szubvencionálják, hitelt kapnak a bankok, bankösszevonásokat hajtanak végre.
4. Az iparfellendítési törvény (1933) az ipar szabályozását jelentette. A tisztességes versenytörvények a monopóliumok ellen kívántak fellépni, ugyanekkor a trösztellenes törvényeket hatályon kívül helyezték. Kényszerkartellizálást vezettek be. 17 ipari blokkot alakítottak ki, ahol a termelési volumet, a munkaidőt, a bérszintet, a piacokat kvótákhoz kötötték.
5. A mezőgazdaságban áremeléseket hajtottak végre. Felfüggesztették a jelzálog-kölcsönöket.
6. Széles körben kiterjesztették a társadalombiztosítást (csökkentették a munkaidőt, fizetett szabadságot vezettek be, a túlóradíjat kötelezővé tették, a nyugdíjat 65 éves korban állapították meg). Általánossá vált a munkanélküliségi segély.
7. Közmunkákat indítottak el.
8. A Wagner-törvény tisztázta a szakszervezet szerepét. Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikáját a wilsoni semlegesség jellemezte azzal a finomítással, hogy a világ legerősebb gazdasági hatalma egyenlőre csak Amerikára tartott igényt.

Erre az időszakra esik, hogy az **egy személyes vállalatvezetést** – egyben a tulajdonost is jelentette – felváltotta a **menedzseri bürokrácia**. Fordok, hiltonok, rockefellerek helyére lépnek a technokraták (közgazdászok, mérnökök, jogászok).

3.2. A jóléti állam

A II. világháború után elsősorban az euroamerikai kultúrkörben a keynesista gazdaságpolitika nyert teret, ezt a kort (1945-1970) szokás a jóléti állam térnyeréseként is bemutatni. A jóléti állam gazdaságpolitikája tudatos törekvés arra, hogy polgárai számára biztosítsa a minimálbért, a társadalmi kockázatok (munkanélküliség, egészségmegőrzés stb.) és bizonyos alapvető szükségletek kielégítését (oktatás, kultúra stb.). Három gazdaságpolitikai árnyalatban jelentek meg ezek a törekvések:

- konzervatív,
- szociáldemokrata,
- liberális.

A 3-2. táblázat összefoglalja, hogy az egyes gazdaságideológiák mekkora szerepet tulajdonítottak gazdaságpolitikájuk kialakításakor az ún. indukált makroökonómiai tényezőknek.

3-2. táblázat

A jóléti állam gazdaságideológiai és gazdaságpolitikai céljai

Megnevezés	Konzervatív	Szociáldemokrata	Liberális
Növekedés	megkérdőjelezhetetlen	jelentős	megkérdőjelezhetetlen
Teljes foglalkoztatás	jelentős	másodrangú	domináns
Árszínvonal stabilitása	domináns	másodrangú	domináns
A fizetési és a költségvetési mérleg egyensúlya	jelentős	másodrangú	jelentős
A redistribúció szerepe – a szegénység mértéke	közepes, mérsékelt	magas, alacsony	alacsony, magas
Melyik országra jellemző?	Ausztria, Franciaország, NSZK-Németország, Olaszország	Skandináv államok	Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália

Átdolgozott források: Veress József (szerk.) (1999): Gazdaságpolitika. Aula Kiadó, Budapest, 1999. 27. o. Csaba Iván – Tóth István György (szerk.) (1999): A jóléti állam politikai gazdaságtana. Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1999. 20. o.

3.3. Szociális piacgazdaság (ordoliberalizmus)

A jóléti állam egyik markáns változatának tekinthető a II. világháború után az ún. nyugatnémet gazdaságpolitika, amely a szociális piacgazdaság nevet kapta. Konrad Adenauer

és Ludwig Erhard nevéhez kötődőnek azok a stabil és folyamatos gazdaságpolitikai lépések, amelyek a német gazdasági csodát (átlagosan évi 8%-os GDP növekedés) eredményezte.

A szociális piacgazdaság jellemzői:

- a magántulajdon erősítése,
- teljesítményen alapuló tisztességes és szabad verseny hangsúlyozása,
- a piaci árak tisztító erejébe vetett bizalom kiemelése,
- a monopóliumok, lobbyk független ellenőrzése, korlátozása,
- a pénzügyek központi felügyelete (árstabilitás),
- ipartelepítés, telephely-megválasztás szabadsága,
- magas jövedelmek adójának csökkentése,
- bérmegállapodások,
- kontrollált szociális biztonság (nyugdíjreform).

3.4. **Neoliberalizmus** – és következményei

Az 1970-es évek stagflációja (munkanélküliség inflációval) jelentősen hozzájárult az ún. neokonzervatív/neoliberális fordulathoz. Az Amerikai Egyesült Államokban Ronald Reagan, Európában Margaret Thatcher nevéhez kötődik az a némileg kortévesztő gazdaságpolitikai irányvétel, amely A. Smith gondolataihoz nyúlt vissza. (Reagen választási kampányában a kortések nyakkendőjükre A. Smitht hímeztették). A neoliberalizmus az individualizmus, a szabad verseny, a szabadság/hatékonyság jegyében léptek fel a jóléti állam (welfare state) ellen. Gazdaságpolitikájukban előtérbe került:

- a szociális kiadások korlátozása,
- egyetlen adókulcsos adórendszer, ahol az adókulcsot 30%-kal csökkentették (USA),
- a fegyverkezési kiadásokat növelték,
- privatizáció,
- a bér- és árellenőrzést megszüntették,
- szubvenciók leépítése,
- a nemzetközi kereskedelembe nem avatkozott be a kormány.

A neoliberalizmus térhódítását a globalizálódás különösen sikeressé tette az egész világon. 2007-ben az ún. amerikai másodlagos jelzálogpiaci összeomlással s a nyomában támadt világválsággal, illetve annak orvoslási kísérletével ismét jelentős teret nyert az állami beavatkozás. Különösen a globális hálózatot alkotó pénzügyi intézmények részesültek az állami támogatásból.

Foglaljuk össze az 1950-2011 közötti gyakorlati nyugati gazdaságpolitikai irányzatokat. A jóléti állam szociáldemokrata, konzervatív, liberális árnyalatát ezúttal összevonjuk, a szociális piacgazdaságot viszont – megkülönböztető sajátosságai miatt – kiemeljük. Lásd a 3-3. táblázatot!

3-3. táblázat
Az 1950-2007 közötti fontosabb amerópai
gazdaságpolitikai irányzatok jellemzői

Megnevezés	Jóléti állam	Neoliberalizmus	Szociális piacgazdaság
Az állam redisztribúciós szerepe	jelentős	minimalizálásra törekszik	visszafogott, de racionális
Kiemelt gazdaságpolitikai célok	foglalkoztatás növelése	a piac hangsúlyozása	a pénz értékállósága, stabilitás
Szociális érzékenység	jelentős	érzéketlen	célirányos (szubszidialitás)

3.5. A globalokrata libertinus vegyesgazdaság

A 3. fejezetben az 1929/33-as világválságból napjainkig (2011) vettük számba a legfontosabb gazdaságideológiákat és gazdaságpolitikákat. Osztályozásunk lehetővé teszi további árnyalásukat, ekkor többnyire regionális (pl. mediterrán, északi) vagy nemzeti szintű tagoláshoz jutnánk. Hasznos ismeretekhez jutunk, ha visszatérünk a 3-1. ábrán jelzett gazdaságideológiai, -politikai térkép perspektivikus elemzéséhez.

Mi történt a 18. század végén? Milyen változáson ment át a klasszikus liberalizmus, amíg elnyerte mai formáját, a globalokrata libertinus vegyesgazdaságot?

Az 1. fejezetben a klasszikus liberalizmust nyolc alapelvvvel ragadtuk meg. Szembesítsük ezeket az alapelveket mai létezési formáikkal.

1. A grotiusi népfelség jelentős részben a korlátolt felelősségű nemzetek feletti szervezetek, a multi- és transznacionális vállalatok vezetőinek kezében összpontosul, tekintettel arra, hogy a média feletti uralmat is birtokolják.
2. A spinozai szabadság helyett a hollywoodi „búcsú” kínálta lehetőségek között választhatunk életvitelmintákat, munkahelyi viselkedést.
3. A locke-i politikai és gazdasági egyenlőség egyre nagyobb egyenlőtlenséggé alakult, a Föld lakosságának kevesebb, mint 20% rendelkezik az összjövedelem és vagyon több mint 80%-a felett.
4. A hobbesi természetjog értelmezési közegei felmondják szolgálataikat, a tudományok (ész) nem az ember szolgálják, hanem a profitmaximalizálás igájában karneváli állapotokat szültek, az istenes törvények a szekularizáció ingoványában vergődnek, s a természet nagy rendszereinek leépülése sem kínálja az értelmezési lehetőségeket.
5. A smithi erkölcsbe ágyazott önzés helyett már nyíltan hirdetik az abszolutizált individualizmust, az önzést.
6. A hume-i laissez faire, laissez passer elvet a globális multi- és transznacionális vállalatok, s az őket jelentős részben szolgáló államok lehetetlenítik.

7. Pestalozzi abszolút erkölcsisége istenes alapokon állt, napjainkban a liberális kisebbség a világra oktrojálja erkölcsi relativizmusát. Rousseau természeti embere „műanyag” virtuális emberré vált.
8. A kanti transzcendenciába ágyazott észből maradt a mindig korlátozott póre ész.

Az ilyen „alapelveken” megragadható társadalmi-gazdasági berendezkedést nevezzük globalokrata libertinus vegyesgazdaságnak, de nevezhetnénk a technofasizmusnak is. **Globalokrata**, mert szervezői számára a világ anyagi potenciálja (vagyon, jövedelem) kontinenstől, nemzetektől függetlenül néhány százezer fős oligarchia kezébe került. **Libertinus**, mert erkölcsi alapelveit egytől-egyig eltorzította, ellenkezőjébe fordította. (Ez a változás felveti alapelvek problematikusságát is!)

Technofasizsta, mert olyan nagy technikákkal hálózta be az ember munka- és hétköznapi világát, amelyek emberléptéket meghaladóan gyorsak, grandiózusak és tömegszerűek, s ráadásul – és ez indokolja a fasizsta jelzőt – a társadalommal kritika nélkül elfogadtatták mint a „fejlődés” egyetlen lehetséges útját.

Az ilyen jelzőkkel illethető (globalokrata, libertinus, technofasizsta) vegyesgazdaságokra vár a feladat, hogy a költségvetési és monetáris keverékpolitikával szabályozott vegyes tulajdonú gazdasági rendszereket konszolidálja a 21. században.

A 3. lecke kérései:

- Az euróamerikai kultúrkörben milyen gyakorlati gazdaságpolitikai rendszereket ismer?
- Mutassa be a klasszikus liberalizmus alapelveit!
- Milyen történelmi folyamatok és intézményi átalakulások alapozták meg a liberális társadalomszerveződés elterjedését?
- A liberális társadalomszerveződésben milyen szerepe van az egyénnek az államnak és a spontán mechanizmusoknak?
- Milyen totális gazdaságpolitikai rendszereket ismer?
- Mutassa be a hadikommunizmus, az ún. új gazdasági politika (NEP) sajátosságait?
- Mutassa be – a paternalizmus fokozataiból kiindulva – a szocialista tervgazdaságot!
- Mutassa be a fasizsta korporatív rendszert!
- Milyen gazdaságpolitikai rendszerek vezettek a globalokrata libertinus vegyesgazdasághoz?
- Mutassa be a New Deal-t!
- Mutassa be a jóléti állam, az ordoliberalizmus és a neoliberalizmus gazdaságpolitikai sajátosságait!
- Mutassa be a globalokrata libertinus vegyesgazdaság gazdaságpolitikai jellemzőit!

